

Сентенції ці не витримують ніякої критики, є абсурдними і парадоксально необґрунтованими. Хоча б тому, що відображають ту чи іншу епоху з її особливостями, специфікою, час, в який жили ми, наші батьки і діди, жив наш народ, творилась історія, що має і завжди мала схильність міняти кольори і пріоритети.

Скажу без перебільшення: на творах згаданих, а також багатьох не згаданих авторів виховувалося не одне покоління патріотів, справжніх синів України, які чимало зробили і, хочеться вірити, ще зроблять для свого народу, покращення життя.

Книга нині не в пошані. Це – болючий, прикрий факт. Держава самоусунулася від такої важливої справи як книговидавництва і книгорозповсюдження. Тихо «вмирають» ще донедавна популярні у народі журнали «Вітчизна», «Україна», «Київ», приміщення їхніх редакцій приватизують ненаситні олігархічно-бізнесові структури. Стали безробітними книжкові видавництва, які свого часу приносили величезні прибутки до бюджету. Не поповнюються новими надходженнями фонди бібліотек. У багатьох селах, у т. ч. і в нашій області, вони перестають існувати (влада пояснює: немає коштів та й читачів немає, навіщо тоді бібліотеки?). Народжується слушне запитання: хто довів цю суперважливу галузь нашої національної культури до такого стану? Хто відповідь за цей своєрідний злочин?

Пригадую, як п'ятикласником я повертався зі школи, за п'ять кілометрів від нашого села, з почуттям радісного збудження: у ранці, крім кількох підручників, ніс повне зібрання творів ще молодого на той час, але вже відомого Олеса Гончара. А увечері при тьмяному світлі гасової лампи зачитувався «Трапороносцями», «Земля гуде», і вершив добрі справи разом з Хомою Хаєцьким, братами Блаженками, Лялею Убийвовк...

Як хочеться щоб відчуття, пізнане мною п'ять десятиліть тому, бодай незначною частиною відчули в своїх серцях, душах нинішні юнаки і дівчата, представники молодого покоління, нащадки наші. Щоб книга стала вірним супутником у їхнього життя. Вірю: так буде, так має бути! Адже книга, бібліотека – вікно у світ, шлях до пізнання світу і себе в цьому загадковому, складному і завжди неспокійному світі.

Отримано: 27.02.2015

УДК 821.161.2-31:002

В. І. Горбатюк,
м. Хмельницький

ЯК ТВОРИЛАСЯ «...ПОРА»

В статті аналізується творчий процес підготовки роману «Ще настане ваша пора», написаний автором.

Ключові слова: автор, роман, зустрічі, етапи, підпільна організація.

Іноді книги мають такі перипетії свого творення, що й про них можна писати книги. Значно меншу історію має мій документальний роман «Ще настане ваша пора», однак їй теж можна присвятити кілька сторінок.

А розпочати хочу з дат, що завершують видання, після тексту вказують на час написання: 28 травня 2003 р. – 14 жовтня 2006 р. Розділ сімнадцятий частини третьої – 20 липня 2012 р. Що ховається за цими датами? Про що вони можуть розповісти? І чи достатньо їх там?

Мабуть, що мало. Бо хотів би повернутись до року 2000-го. Тоді я став відповідальним секретарем обласної організації Національної спілки журна-

лістів України. Мій попередник, П.М. Філіпчук, лежав важко хворий, а тому я приймав справи сам: просто переглядав, знайомився з паперами в шухлядах його колишнього робочого столу. З якими розібрався, з якими – ні. Однак у найнижчій, третій шухляді, натрапив на цікаву теку. В ній знайшов три фотокартки тіл убитих юнаків. По одній – окремі портретні з підписами на звороті: «Боян» і «Сергій», ще одна – з двома тілами на траві та підписом: «Орлич, Богун». Крім того, в теці зберігалось декілька конвертів з листами. Відкинувши правило не читати чужих листів (не для цього випадку), познайомився з ними. Зрозумів, що це листи до родичів із сибірського табору ГУЛАГ.

Збагнув, що папери мають причетність до учасників молодіжного антикомуністичного підпілля у Віньковецькому районі, глухі чутки про яке іноді доходили до мене. П.М. Філіпчук збирався написати про ті події до книги з історії репресій на Хмельниччині, яка готувалась тоді до друку.

Я почав розпитувати знайомих, особливо колег-журналістів, про ту, напівлегендарну, організацію. І з'ясував, що один з учасників її, Володимир Паюк, живе в близькій мені Деражні. Однак він хворий, перебуває у важкому стані, й дружина дуже турбується про його спокій. Це стримувало мої наміри поїхати й поговорити з ним – ану ж бо нашкоджу людині (мав собі таке журналістське правило – не зроби з написаного біди).

Так у ваганнях минуло кілька місяців. Аж одного разу розгортаю газету «Подільські вісті» – і натрапляю на великий, з продовженням у наступному числі, матеріал про діяльність молодіжного підпілля в Женишківцях Віньковецького району. Й одразу спускаюся на поверх нижче, в кабінет автора публікації – Тетяни Слободянюк.

«Гарний матеріал, – кажу, – але ти перебила мені мій задум».

«Не журись, – відмовляє вона. – Я написала зовсім небагато. Там така історія, що ти міг би написати й повість».

Я попросив Тетяну познайомити мене з Анатолієм Прокоповичем Андрійчуком із села Гоголі – колишнім учасником підпілля, з розповіді якого й постала публікація в газеті. І через кілька тижнів Тетяна покликала мене до свого кабінету й познайомила з невисоким, худорлявим, сивим чоловіком. Це був А.П. Андрійчук.

Я хотів одразу ж порозмовляти з ним, але він трохи квапився, а ще дав мені загального зошита із записами: «Це спогади Анатолія Сухого, нашого товариша по організації. Він після табору залишився в Росії, там же, в Сибіру, а це надіслав свої спогади. Ви почитайте їх, а потім приїжджайте до мене в Гоголі – там і поговоримо».

Спогади Анатолія Сухого стали фундаментом для творення, як я тоді думав, невеликої повісті про юних борців за свободу України. На основі того зошита я написав декілька розділів (про початок роботи – ота перша дата при кінці книги – 2003 року), децю залишилося для подальшої роботи.

Поїхав до Анатолія Прокоповича – потребував ширшого матеріалу для оповіді. А.П. Андрійчук розповів про те, що знав, що пережив сам – з'явилось ще кілька розділів. Але я вже захопився темою, захопився тим духом українського патріотизму, націоналізму, з яким я ось так, впритул, зіткнувся вперше в житті, і прагнув дізнатись якомога більше про ті події, що так героїчно й драматично розвивались тут, на моєму Поділлі, не так уже й давно – на межі 40-50-х років. Наступного разу поїхав у Женишківці, що поряд з Гоголями, – на основне місце розвитку подій. Ходив по хатах і дорогах, пригадував розповіді Сухого й Андрійчука, співставляв з баченим і вже написаним, познайомився з родичами учасників подій – Віталія Мельника, Анатолія Сухого, Аліси Сосни (до речі, усі вони походили з одного роду – Мельників), послушав їхні розповіді.

Писав, з'являлись нові розділи, та все дужче наростало бажання дізнатись іще більше, розкрити події глибше. Порадився з А.П. Андрійчуком і таки поїхав у Деражню до Володимира Омеляновича Паюка. І досі каюсь, що зробив це так пізно: він був уже в такому стані, що розмовляти не міг, і за всю нашу недовгу бесіду з його дружиною подужав мовити лиш одну фразу. З гірким серцем я поїхав від нього. А десь через місяць дізнався, що він відійшов у засвіти. Усе його минуле пішло з ним, зникло навіки.

Однак потрібно було працювати далі – я жив своїм твором, жив пошуком, перебував у якомусь піднесенні відкривача невідомого.

За адресами, які дав Анатолій Прокопович, поїхав до Івано-Франківська – зустрівся з молодшим братом покійного Володимира Паюка – Олександром. Потім – поїздка у Львів, у приміське село Солонку, до ще одного учасника підпілля і в'язня радянських таборів – Олександра Сергійовича Кравчука. Там же мешкала й наймолодша сестра керівника молодіжного підпілля Віталія Мельника – Оксана Григорівна.

Розповіді, розпити, записи, нові сторінки... І нові пошуки!

Довго не міг потрапити до Івана Яковича Качуринця. І він тримався осторонь усіх, і всі інші недобре косились на нього. І я знав причину цього: його вважали зрадником. Мовляв, це він видав усіх. Про це не йшлося відверто, але це виразно впливало з розповідей.

І ось я в Осламові, що теж на Вінковеччині. Іван Якович не дуже щедрий на слово. Про минуле згадує болісно. Із затасною образою на друзів чи що. Це й зрозуміло – він знав про тавро, що позначало його.

Мене теж мучило питання: хто видав підпілля? Звідкіля потяглась ниточка? Нічого такого у вчинках Івана Качуринця не помітив. І вже згодом, співставивши чимало фактів, зрозумів: просто сталася прикрість. У в'язниці МКГБ один з активних учасників підпілля ОУН поділився таємницею зі співкамерниками: «Нас усіх видав «Скоб». Запам'ятайте його прізвище – воно дуже схоже на прізвище Івана», – і вказав на Качуринця. Так мимохіть увага на зрадництві зосередилась саме на цій людині – і з часом стала ніби клеймом – вкрай тяжким і несправедливим...

...Найважче в моєму задумі давався Віталій Мельник – він загинув у бою з кагебістами, за невідомих обставин... Спогадів же про нього мені було мало.

І тут одного разу мій старший колега і приятель письменник Микола Мачківський каже:

– А ти знаєш, що в архіві обласного управління СБУ зберігається щоденник Віталія Мельника, про якого ти пишеш?

– Та ні – звідки ж мені знати. А ви мовчите!

Виявляється, під час роботи над документальним романом «Пароль «Проскурів» – про комуністичне антифашистське підпілля періоду Другої світової війни Микола Антонович натрапив на той щоденник (то окрема історія, якій не місце тут).

Мене охопив новий задум – познайомитись із щоденником. Звернувся до працівника СБУ, відповідального за зв'язки з пресою – колишнього колеги-журналіста. Він познайомив мене з працівником архіву Михайлом Григоровичем – і ось, після процедури із заявою на дозвіл, щоденник у моїх руках – загальний, але лиш трохи більший від звичайного, зошит з тонкими паперовими обкладинками.

Читаю – дух захоплює. Такі думки, настрої, події...

– Чи можна робити виписки?

– Можна.

Виписки? Ні, я переписав його повністю. Ось так, повністю, його можна ввести і в повість. Він значною мірою розкрив образ Віталія Мельника, борця й романтика.

Радий такої удачі, у передчутті щасливого часу переддрукування записів, прощально обводжу поглядом вузький коридор управління СБУ, де за письмовим столом, при старій настільній лампі робив записи. Віддаю зошит працівнику архіву.

– Дякую.

– А ви не хочете познайомитися зі справою цих бандитів?

Це питання мене ошелешило? Про «бандитів» різонуло слух, але «познайомитись зі справою»...

– А хіба... це можна? – ледве промовляю.

– Чому ж ні. Справа ця вже відкрита для доступу.

– Тоді... – не можу й на слово здобутись від хвилювання, – хотів би... познайомитись.

– Заждіть.

В порожньому півтемному коридорі, завмираючи серцем, чекаю, знову опустившись на стілець перед лампою.

Аж ось хвилин через десять заходить Віктор Григорович і несе перед собою... чотири отакених томи.

Я розгорнув верхній том, глянув на першу сторінку – і зразу ж схопився за ручку, щоб переписати документ до загального зошита. І так сторінка за сторінкою – гарячково, з калатанням серця, з шаленим поспіхом: швидше, більше переписати.

І лише коли Михайло Григорович знову зайшов до мене – нагадати, що час повертати матеріали, я побачив, що почав роботу з другого тому.

Працювати було важко – умови приміщення, а ще ж мова документів – російська, наскрізь пересипана словами «бандит», «бандить». Ось, наприклад, така фраза, записана із зізнань арештованого: «Я, бандит такої-то, вместе с моей девушкой, бандиткой такой-то...». Чи можна собі уявити, що так розповідав український хлопець-повстанець? Усе це – «творчество» слідчих, які й себе страхували від бодай найменшого натяку співчуття арештованому.

Я мусив психологічно переборювати цей тиск текстів документів, особливо протоколів допитів, багато чого перекидати з «голови на ноги», вибрати з прочитаного найсуттєвіше, найбільш схоже на правду, навіть докладати чимало сил для того, щоб механічно не піддатись на оте зомбуюче «бандит», «преступник» та інші слова із жорстоко-залізного кадебістського жаргону.

Михайло Григорович теж називав повстанців «бандитами». Але промовляв він це з легкою іронією, так що я розумів – просто віддає данину отому жаргону. Та й одного разу він промовив відверто: «Прийде ще час – і цих хлопців і дівчат називатимуть героями». І він все робив, щоб я міг якнайбільше дізнатися, переписати, донести до людей.

В томах, які я опрацював, були матеріали про частину учасників молодіжного підпілля, яке із самостійного стало однією з ланок справжнього підпілля ОУН, його крайового проводу «Поділля». Зробивши певні записи, я поцікавився про справи інших.

– У нас їх нема, – відповів Михайло Григорович.

Але не встиг я виявити свого розчарування, як він додав:

– Але ми можемо їх одержати з інших управлінь. Справа Аліси Сосни, до прикладу, зберігається в Києві. Будемо писати запит, щоб надіслали?

– Звичайно, будемо!

Пам'ятаю, це були зимові дні першого Майдану – 2004 року. Ми з колегами-письменниками виходили на майдан перед обласною держадміністрацією, скандували, ходили з синьо-жовтими прапорцями в руках, розмахували ними й вигукували гасла: «Бандитам – тюрми!» та інші.

Десь через місяць, якраз в розпал такого мітингу до мене підійшов працівник СБУ по зв'язках із пресою і повідомив: надійшли матеріали з Києва, і Михайло Григорович просить мене прийти.

Я завагався: мені залишатися тут, на майдані, «робити революцію» чи йти в СБУ, проти якого ми фактично й виступаємо як проти одного з чинників теперішньої влади. Але подумалось тоді: тут обійдуться й без мене, а там... Там потрібен таки я. Й жага пізнання невідомого, історії нашого народу, закритої досі, знову прокинулась у мені. Тепер, з відстані часу, бачу, що вчинив правильно: Майдан 2004-го року так і не дав українському народу сподіваних мрій, не дав такої країни, за яку йшли на боротьбу і на смерть юні підпільники ОУН, а з моїх фізичних, моральних і творчих зусиль таки народилась книга, яка, до певної міри, готувала нових героїв визволення України – наших сучасників, борців нового Майдану, воїнів АТО. Адже, видана влітку 2012 року, вона, хоч і невеликим тиражем, але розійшлась майже по всій Україні. «Ще настане ваша пора» – ця символічна назва набувала конкретного змісту в період назрівання української революції, підготовки до боротьби проти режиму Януковича.

Але повернімося до попередніх подій. Отже, я знову намагався вирвати по дві-три години в день, щоб віддати себе катуванню за столом при старій настільній лампі в порожньому холодному коридорі – і хвилюванню першовідкривача невідомого.

Матеріалу набиралося все більше, творилися все нові розділи. Багато епізодів, які не в'язалися в одне з розрізнених розповідей тих, із ким я спілкувався до цього, тепер для мене вимальовувалися чіткіше, виразніше. До рукопису я прилучив і щоденник Віталія Мельника. А там – не тільки боротьба, патріотизм, там – і перше – драматичне – кохання, і захоплення, і знову поразки. Та й з іншими героями мого твору подібні історії – Володимир Паюк і Аліса Сосна, Олександр Кравчук і Галина Мельник... Я побачив, що моя повість переростає в роман з широкими значеннями цього жанру. В документальний роман, назви якого я ще не знав і сам. «Ще настане ваша пора» – це запевнення, це заклинання з'явилась через кілька років, коли я вже завершував книгу. Але до того часу було ще дуже багато праці, багато пошуків і подій, то ще довга розповідь, на яку теж прийде своя пора і місце.

The paper analyzes the creative process of preparation of the novel «Still it is your time to», written by the author.

Key words: author, novel, meetings, stages, underground organization.

Отримано: 11.02.2015